

L'amazic al Marroc: una llengua en procés d'estandardització

1 Introducció

Durant les darreres dècades del segle passat, la societat nord-africana va experimentar importants canvis després del despertar de la consciència identitària dels amazics. La consolidació del moviment amazic i l'augment de la sensibilització de la població a partir de 1980 van consolidar el procés de les reivindicacions i de la lluita pel reconeixement de la llengua i la cultura amazigues. Aquest procés va passar per diverses fases de repressió i de negligència per part dels governs dels estats nord-africans, sobretot a Algèria. El canvi del règim al Marroc i l'obertura democràtica d'ençà de l'any 2000 ha portat vents propicis a la llengua i la cultura amazigues. Un primer reconeixement històric es va produir l'any 2001 després de la creació de l'Institut Reial de la Cultura Amaziga (IRCAM), màxima instància oficial encarregada de promoure l'amazic i donar-li visibilitat al Marroc. El 2011, la Constitució del Marroc reconeix l'amazic com a llengua oficial marcant així l'inici d'una nova etapa de canvis a la societat marroquina i possiblement a la nord-africana, en general.

Prop de setze milions de persones (que representen entre un 40 % i un 50 % de la població) parlen l'amazic al Marroc. La llengua es divideix en tres grans variants lligades històricament a tres zones geogràfiques del país: el *tarifit* (o *rifeny*) al nord, el *tamazigt* al centre i sud-est, i el *taixelhit* al sud i sud-oest. Tot i que les tres variants lingüístiques corresponen en general a zones rurals i muntanyoses, a les grans ciutats del Marroc (com Casablanca, Rabat o Marràqueix) hi viuen comunitats amazigòfones molt importants. El

moviment amazic, constituït per associacions, militants i defensors de la llengua, lluita ben fort per frenar la creixent i ràpida situació d'endarreriment i de substitució lingüística que pateix l'amazic entre les noves generacions d'origen amazic a les grans ciutats.

2 L'IRCAM: primera institució oficial d'estudis amazics creada al món

La creació de l'IRCAM el 2001 per decret reial va ser un esdeveniment històric al Marroc i a tot el nord d'Àfrica. Abans, els estudis amazics estaven restringits entre grups reduïts d'investigadors acadèmics, universitaris i fins i tot aficionats independents que treballaven de manera individual en centres de recerca o universitats nacionals i internacionals, sobretot a França i a Europa en general.

A l'IRCAM, hi treballen investigadors de diferents àmbits agrupats en set centres de recerca (llengua, literatura, història, informàtica, antropologia, traducció i didàctica). Conscient de la importància de la promoció de la llengua amaziga, l'IRCAM ha fixat com a objectius principals la codificació de la grafia, el recull i la transcripció del corpus oral i la intervenció sobre la llengua, anivellant-ne la variació, enriquint-ne el lèxic i fixant-ne les normes fòniques i morfosintàctiques.

3 L'ensenyament de l'amazic

Una altra missió encomanada a l'IRCAM consisteix en la col·laboració amb el Ministeri d'Educació del

Marroc per garantir el funcionament de l'ensenyament de l'amazic a les escoles públiques marroquines, dissenyant programes i materials educatius i ajudant en la formació dels docents. L'ensenyament de l'amazic engegat el 2003 va tenir un gran impacte a la societat marroquina i va generar molta polèmica entre defensors i opositors. Mentrestant, a les escoles primàries, l'ensenyament va començar amb un alfabet nou per als alumnes, el *tifinag*, i sense gaire temps per a l'elaboració dels primers llibres de text i altres materials i per al disseny de programes pedagògics i d'una formació completa i adequada dels docents. A més de qüestionar la decisió sobre l'ús de l'alfabet *tifinag*, el llarg debat sobre l'ensenyament de l'amazic girava entorn del model de llengua que es vol ensenyar, si serien les varietats regionals o l'amazic estàndard que encara s'està elaborant.

La situació sociolingüística al Marroc és força complexa, amb dues llengües privilegiades i potents que gaudeixen de la protecció de l'Estat: l'àrab clàssic, primera llengua oficial de l'Estat, i el francès, herència del colonialisme, dominant en molts àmbits de la vida moderna. Això sense oblidar el *dàrija* o l'àrab col·loquial marroquí, *lingua franca* entre els marroquins, que ha guanyat terreny en les darreres dècades en detriment de l'amazic a causa, entre altres coses, de l'emigració i la urbanització, fins a convertir-se en la llengua primera d'ús entre les noves generacions d'amazigòfons en la majoria de les grans ciutats.

Històricament marginat, subordinat i percebut socialment amb connotacions negatives, l'amazic és el més malparat en la situació lingüística al Marroc. L'ensenyament

L'amazic al Marroc: una llengua en procés d'estandardització

HASSAN AKIOUD

Font: IRCAM

Seu de l'Institut Reial de la Cultura Amaziga

de l'amazic hauria haver estat clau en la promoció i revalorització de la llengua. El Govern va prometre el 2003 generalitzar l'ensenyament de l'amazic a tots els nivells d'educació de primària i secundària en un termini màxim de deu anys. El 2016, el resultat ha estat molt lluny del que es va prometre: només s'han impartit classes d'amazic a les escoles de primària a un 12 % del total dels alumnes, repartits en només el 14 % de totes les escoles del Marroc. Els defensors de l'amazic critiquen el Govern per la falta de rigor i de voluntat en la seva política sobre l'ensenyament de l'amazic. És més, el nou Pla per a la Reforma de l'Educació 2015-2030, aprovat fa pocs mesos, si bé preveu l'obligatorietat de l'amazic a les escoles de primària, en limita l'ensenyament a l'aprenentatge de la llengua i només, com apunta el Pla, «per a funcions comunicatives». A l'àmbit universitari, quatre universitats marroquines ofereixen un màster sobre la llengua i la cultura amazigues i des de fa més de cinc anys, a les universitats d'Agadir i d'Oujda, existeix un departament d'estudis amazics.

4 El Centre de Planificació Lingüística (Centre de l'Aménagement Linguistique: CAL)

El Centre de Planificació Lingüística (CAL, sigles del Centre en francès) és un dels set centres que formen l'IRCAM. El CAL té una missió fonamental i transcendental que consisteix en l'estandardització de la llengua amaziga, fixant-ne la grafia i ortografia, normalitzant-ne la gramàtica i desenvolupant-ne el lèxic. El CAL afronta un difícil repte i una gran responsabilitat per respondre a les expectatives dels amazics. Primer, per factors lligats a l'estat actual de la llengua, d'ús predominantment oral i amb una forta variació; i segon, per les circumstàncies sociopolítiques que condicionarien qualsevol intervenció estandarditzadora sobre la llengua.

5 La fixació de la grafia

La primera gran acció del CAL va ser la restauració d'un sistema gràfic unificat que permet a tots els locutors amazics poder llegir i escriure de la mateixa manera. El CAL va

adoptar l'antic alfabet amazic després d'introduir-hi algunes modificacions per simplificar-lo i adaptar-lo a les característiques fòniques de l'amazic del Marroc. La fixació de la grafia va ser fonamental per a l'estandardització de la llengua. Es va fer enmig de grans debats i polèmiques pels posicionaments polítics i ideològics dels diferents actors (acadèmics, militants, escriptors, polítics, etc.). Actualment, després de tretze anys de la seva fixació, el tifinag de l'IRCAM continua tenint el seu lloc al costat de l'alfabet àrab i llatí sobretot als espais públics, on encara té una tímida presència.

6 Els treballs lexicogràfics i terminològics del CAL-IRCAM

El Centre de Planificació Lingüística està dividit en dues unitats de treball: la Unitat de Recerca sobre la Gramàtica, encarregada especialment d'intervenir en qüestions de morfosintaxi i fonologia en perspectiva estandarditzant, i Unitat de Recerca sobre el Lèxic, que s'ocupa d'estudiar el lèxic, confeccionar obres lexicogràfiques especialit-

zades i respondre a les consultes externes sobre la terminologia.

Enriquir i modernitzar els recursos lexicogràfics de l'amazic és una tasca fonamental per a la normalització de la llengua. Per això, el CAL treballa per aconseguir dos objectius primordials. Primer, recollir, transcriure i normalitzar el lèxic comú de l'amazic del Marroc, i segon, elaborar lèxics especialitzats i terminologies per enriquir la llengua en diferents àmbits de comunicació. En les tasques sobre el lèxic comú, el CAL elabora lèxics

normatius d'acord amb uns criteris que permeten convergir i unificar les tres varietats de l'amazic del Marroc. Hem d'assenyalar que la prioritat actualment del Centre és fixar un corpus lexical d'ús comú i disminuir-ne la variació al màxim. Seguint aquests criteris, el CAL ha elaborat el primer diccionari general de la llengua amaziga, que conté unes 15.000 entrades.

Els treballs actuals del CAL sobre lèxic especialitzat i terminologia serveixen en general per pal·liar les mancances lexicals en dife-

rents àmbits d'ús com la medicina, la tecnologia, la química, el dret, la comunicació, etc. El CAL ha publicat diverses obres lexicogràfiques especialitzades (lèxic dels mitjans de comunicació, lèxic administratiu, lèxic gramatical, etc.). En totes aquestes obres, la creació neològica té un paper fonamental.

HASSAN AKIOUD
Centre de Planificació Lingüística
Institut Reial de la Cultura Amaziga (IRCAM), Rabat, el Marroc